

ДИМКА СААВЕДРА
(Софија)

СЕМАНТИКА „ЛОКАЛИЗАЦИЈА ОБЈЕКТА“ И ЊЕНО ИЗРАЖАВАЊЕ У СРПСКОМ И БУГАРСКОМ ЈЕЗИКУ

Овај рад се бави компаративним осветљавањем оних српских и бугарских језичких средстава чија се сигнална служба своди на обавештавање о локализовању некога/нечега у простору и или времену.

1. Овај рад се бави семантичком облашћу која досада није, и поред неких њој посвећених истраживања, добила исцрпнију и адекватнију анализу. За потпуније сагледавање те семантичке области од великог је значаја анализирање и упоређивање ситуације у више језика, а поготово управо у бугарском и српском језику (од којих је један са посебном граматичком категоријом „одређеност“, а други без те посебне граматичке категорије), зато што би укупна слика прилика у оба та језика могла на битан начин допринети продубљивању наших знања о том проблемском домену.

1.1. У свом претходном раду¹ осврнули смо се на српски глагол „бити“ у његовој служби изражавања семантике локализације неког објекта (имамо у виду локализацију у простору, времену итд.) и на одговарајућа средства у бугарском језику.²

Наиме, бугарски језик је створио један складан систем за изражавање семантике локализације објекта у зависности од одређености или неодређености објекта локализације (даље ОЛ)³. Уколико је у

---

¹ Реферат „Проблеми семантичких еквивалената бугарског глагола „има“ у настави српског језика“; тренутно у штампи.

² На питање о синтакси егзистенцијалних глагола *habere* и *esse* у српском језику осврће се и А. Корин, али су наша сагледавања и анализа проблема нешто другачији од његових услед примене компаративног приступа истраживању.

³ У свом претходном раду анализирали смо само позитивне реченице. О позитивним реченицама за локализацију објекта у бугарском језику писали су још: В.

реченици за локализацију објекат неодређен, бугарски језик користи граматички облик за изражавање неодређености именице, другог имена или именске фразе, а то је облик без члана, а реченични предикат је обавезно глагол „има“, при чему је реченица увек имперсонална. Нпр. у реченици: „На масата *имаше* зелен учебник“ ОЛ је неодређен, па су стога употребљени именска фраза са придевом без члана („зелен“) и глагол „има“ као предикат, а реченица је имперсонална. Уколико се, међутим, у реченици локализује неки одређени објекат, бугарски језик устројава субјекатско-предикатску реченицу с предикатом „съм“ и са ОЛ у одређеном облику — са чланом, уп. реченицу: „На масата *беше* зеленият учебник“. Можемо, дакле, извести закључак да за изражавање локализације неког објекта у позитивној реченици бугарски језик дуплира две опозиције: једну граматичку (одређени именски облик са чланом према неодређеном без члана) и једну лексичку (глагол „съм“ према глаголу „има“).

1.2. Насупрот томе, српски језик не располаже оваквим складним системом за изражавање овде разматране семантике. У свом претходном раду ми смо се бавили искључиво глаголом „бити“ као предикатом у позитивним реченицама за изражавање локализације неког објекта. Поводом српских реченица с тим глаголом извели смо следеће закључке.

1.2.1. Објекат локализације уз тај предикат може да буде или у номинативу или у генитиву. Ако је ОЛ у облику номинатива, његово тумачење у односу на одређеност или неодређеност, услед недостатка посебног граматичког система за изражавање те семантике, зависи од актуелног рашчлањења реченице. Наиме, ако се ОЛ (читава именска фраза) налази у оквиру реме (тада га овде обележимо курзивом) и не садржи неко лексичко или граматичко обележје одређености, ово последње се односи само на придеве мушког рода једнине, он ће бити исказан као неодређен. нпр.: „На столу је био *зелен уибеник*“ (уп., с друге стране, пример с одређеним обликом придева за мушки род једнине: „На столу је био *зелени уибеник*“ или са неким другим средством за изражавање одређености: „На столу су биле *све свеске*“, где је именица из ОЛ у оквиру *теме*, а само атрибут улази у *рему*). Уколико се ОЛ налази у оквиру теме (бележимо га овде верзалом), именица или именска фраза у номинативу се тумачи као одређена, нпр.: „**Свеске** су на столу“ или „На столу су **свеске**, не на кревету“. Предикат у реченицама за локализацију

— глагол „бити“, као и субјекатско-предикатска синтаксичка структура остају исти, независно од одређеног или неодређеног тумачења објекта локализације. Пошто у српском језику категорија „одређености“ није граматички доследно формализована, већ у принципу гледано тешко би било очекивати да нека друга синтаксичка ситуација утиче на изражавање семантике локализације објекта, онако како то иначе чини актуелно рашчлањење на рему/тему, и то без обзира на постојеће разлике према бугарском језику⁴. Наведеним синтаксичким разликама у српском језику у бугарском одговарају вишенаведене варијанте реченица у вези са одређеношћу, наиме, првој српској реченици, ОЛ у реми, одговараће превод „На масата *имаше* зелен учебник“, а друга и трећа реченица, са ОЛ у теми, превешће се: „Тетрадк*иџе* са на масата“, односно: „На масата *са* всичк*иџе* (всички) тетрадк*и*“, „На масата *беше* зеления*џи* учебник“.

1.2.2. ОЛ у српском језику, осим у номинативу, може још да стоји и у **генитиву**. У том случају су реченице, као и на бугарском, имперсоналне.

1.2.2.1. У једним је случајевима избор генитивне форме објекта Л условљен употребом неке *количинске речи* (количинског прилога или броја). Тада је у српском језику поново пресудна улога актуелног рашчлањења реченице на тему/рему. Наиме, уколико се ОЛ налази у оквиру реме, нпр. „У граду је било, осим мештана, и **доста Солуњана**“, ОЛ „Солуњани“ се схвата као неодређен, па ће се на бугарски реченица одговарајуће и превести: „В града, освен местни, *имаше* и доста солунци“. Ако се, пак, ОЛ у реченици налази у оквиру теме, нпр. „У граду је **Солуњана** било доста“, именица „Солуњани“ се схвата као одређена, а на бугарски се реченица преводи са глаголом „сџм“ и са одређеним обликом именице: „В града солунци*џе* бџа доста“.

1.2.2.2. У другим случајевима генитив за ОЛ употребљен је **без неке количинске речи**. У свим реченицама са оваквом генитивном употребом, независно од њиховог актуелног рашчлањења, ОЛ се схвата као одређен, али поред тога се понекад помоћу њега изражава и партитивна семантика тј. значење неке неодређене, непуне количине.

⁴ Види код П. Пилера, 1997, мишљење с којим се и ми слажемо: „Формални ослонац за локалистичке интерпретације неке семантичке категорије, тамо где га нема (довољно) у једном језику може се наћи у другом језику, пре свега сродном, али и несродном“, које је, додуше изражено у вези са нешто другачијим питањем, али потврђује и наш став о постојању једне опште (за два овде разматрана језика) семантичке области.

У реченици „За све ове приредбе ће бити понуда“ именица у множини је у оквиру реме; с друге стране, у реченици: „*Понуда* ће бити за све ове приредбе“ иста се именица налази у оквиру теме. У оба случаја се, међутим, ОЛ „понуде“ у генитиву множине схвата као неодређена па се, стога, обе реченице на бугарски преводе с глаголом „има“ и са неодређеним обликом именице, уп: „За всички тези мероприятия ще *има* предложения“, односно: „Предложения ще *има* за всички тези мероприятия“. Можемо, према томе, извести закључак, да у српском језику генитив може вршити функцију граматичког средства за изражавање неодређености објекта локализације (али не ступа у опозицију са номинативом по овом обележју, зато што номинатив може да изражава и неодређеност, тако да се ту српска граматичка ситуација битно разликује од бугарске).

1.2.2.3. Код неких именица, или именских фраза, чија семантичка структура може у неким контекстима да укључује, а у другим да не укључује и семантику количине, у генитиву, за разлику од номинатива, та ће се семантика увек граматички испољавати. На пример у реченици: „По пољима је било **црне траве**“ за ОЛ „трава“ изражена је и количинска семантика, тј. семантика непуне количине (није сва трава по пољима била црна). За разлику од тога код ОЛ у номинативу количинске семантике нема, уп: „По пољима је била **црна трава**“, мада је и ту ОЛ неодређен, што се може видети у поређењу са реченицом где ће ОЛ улазити у оквир теме, нпр.: „По пољима је *трава* била црна“. Уп. исту корелацију и у реченици где се количинска семантика може подразумевати у вези са множинским обликом именице: реченица „На столу је било виљушака“ са ОЛ у генитиву, према реченици „На столу су биле виљушке“ са ОЛ у номинативу (овде упоређујемо, наравно, само реченицу са неодређеним тумачењем именице у оквиру реме). Можемо, дакле, да изведемо закључак да се у контексту где је неку количинску семантику могуће изразити, мада то није обавезно, опозиција између генитива и номинатива објекта локализације користи као средство за изражавање категорије „партитивности“ — употреба генитива је везана за експлицирање количинске семантике, док је номинатив не изражава.

1.2.2.4. У другим случајевима, међутим, постоје контексти са ОЛ који се у принципу, из семантичког разлога, не могу схватити количински, нпр. у реченици „Биће нам спаса!“ именица у једнини „спас“ не може да подразумева већу или мању количину спаса, па стога и њен генитивни облик изражава само неодређеност без партитивности. С друге стране, у неким типовима реченица са ОЛ у множини не само што ће генитив, већ ће и номинатив обавезно екс-

плицирати количинску семантику. Такви су, по нашем мишљењу, случајеви када се уз ОЛ налази и неки атрибут којим се бележи нека особина објекта Л по којој се он разликује од других могућих објеката. Нпр. у реченицама: „У чети је било партизана **без оружја**“ или „... али било је **и озбиљних, жењених људи**“ појам који је изражен објектом Л улази у појам једног ширег мноштва сличних елемената, али без помињане особине, дакле, у „мноштво“ партизана (али има их и са оружјем), у „мноштво“ присутних људи (али има их и нежењених) итд. Из ових семантичких разлога у оваквим реченицама и номинатив множине ће изражавати непуну, неодређену количину, зато што појам исказан као ОЛ подразумева неко веће мноштво, већу целину (уп: „У чети су били партизани без оружја“ или „... али били су и озбиљни, жењени људи“). Ово веће мноштво елемената се може подразумевати и у другом типу контекста — када га локализатор у реченици може „обликовати“, рецимо: у реченици „**Међу њима** је било жена“ одредба „међу њима“ имплицира постојање неког мноштва, чији су део биле жене. Зато се и у овом типу реченица семантика неодређене количине изражава и номинативом објекта Л, уп: „Међу њима су биле жене“.

Из свега што смо досад разматрали можемо извести закључак да је у једним случајевима — када се у реченици може изразити, иако то није обавезно, количинска семантика — опозиција између генитива и номинатива граматичко средство за изражавање категорије „партитивности“ (в.т. 1.2.2.3.), док се у другим случајевима — када се у једнини семантика количине не може изразити или када се у множини она обавезно изражава (в.т. 1.2.2.4) — оба падежа могу употребити са потпуно истом семантиком. У овом другом случају обличка опозиција по броју преузима на себе функцију изражавања/неизражавања партитивности: множина је увек изражава, док се код једнине количинска семантика не изражава.

1.3. На крају ове тачке ћемо поменути и чињеницу да се глагол „бити“ у српском језику употребљава у функцији предиката у реченицама за локализацију **неодређеног** објекта много мање у презенту, него у осталим глаголским временима и начинима, о чему ће даље бити речи.

2. Као средство за изражавање семантике „локализација објекта“ у српском језику се осим глагола „бити“ може користити, као и у бугарском, глагол „има“, при чему је реченица чији је он предикат, као и у бугарском, увек имперсонална. Употреба овог глагола је у двама језицима, међутим, подређена различитим принципима и има различити степен дистрибуције.

2.1. Размотрићемо најпре оне реченице са глаголом „има“ у српском језику код којих је ОЛ изражен именицом у једнини. И овде су падежи у које се ОЛ може обликовати номинатив и генитив.

2.1.1. Реченице са **номинативом** објекта локализације (и с предикатом у презенту) дају повода за следећа запажања.

Основна разлика између глагола „имати“ и „бити“ у српском језику тиче се њихове употребе у вези са категоријом одређености / неодређености. Док се глагол „бити“ користи у реченицама и са одређеним ОЛ и са неодређеним ОЛ, глагол „имати“ подразумева увек неодређеност за ОЛ у реченици, дакле, као и у бугарском језику, тај глагол представља лексичко средство за изражавање неодређености објекта Л у реченици. Мада је ОЛ у тим реченицама у номинативу и морао би да врши улогу субјекта, чини нам се да су ово пре имперсоналне реченице.⁵ За њих је карактеристичан тзв. обрнути ред речи, тј. ОЛ се готово увек налази после предиката, а с друге стране, код њих готово да није могућ прави ред речи с ОЛ у номинативу, уп: „*Мала хумка има само тамо“. Обрнути ред речи је карактеристичан и за реченице са глаголом „бити“ у којима је ОЛ неодређен (уп: „На путу је велика рупа“), а исто и за реченице са глаголом „постојати“ и са неодређеним ОЛ, нпр: „У установи постоји одсек за културу“, мада је у њима могући и уобичајени ред речи са субјекатски употребљеном именицом у номинативу (уп: „Велика рупа је на путу“ и „Одсек за културу постоји у установи“). Све ове реченице са обрнутим редом речи су, у ствари, егзистенцијалне реченице, чија се семантичка структура разликује од структуре предикатских реченица. По Арутјуновој,⁶ у њима је „субјекат сам свет или неки његови фрагменти (одредба за место), док би предикат била информација о постојању у свету објекта одређене класе (тј. у комбинацији егзистенцијалног глагола и имена)“. Зато се, дакле, именска фраза која изражава неодређени ОЛ у њима налази у постпозитивној позицији у односу на глагол, а не заузима место испред њега, које је типично за обични реченични субјекат. Блиски наведеним глаголима по својој локализујућој семантици глагол „налазити се“, међутим, чешће подразумева, чини нам се, одређеност објекта локализације, иако се тај ОЛ налази у оквиру реченичне реме, уп: „На спрату се налази *ста-*

⁵ И. Ж. Станојчић сврстава ове реченице у имперсоналне, в. у „Српски језик крајем двадесетог века“. Сем тога, у бугарској лингвистичкој традицији за исти тип реченица сматра се да именица врши функцију директног објекта уз предикат, в. нпр. Р. Ницолова, 1990, Ј. Пенчев, 1984.

⁶ В. Арутјунова, 1976.

ваћа соба“, где је „спаваћа соба“ из реме одређени објекат Л (уп. на бугарском: „На горния етаж се намира спалнята“). Уопште, интересантна је, по нашем мишљењу, ова семантичка корелација свих глагола за које је типична употреба срачуната на изражавање локализације објекта, која, међутим, није довољно истражена?⁷

И тако се, дакле, реченице са глаголом „имати“ овог типа — са именицом у номинативу једнине — могу срести у српском језику, али оне ипак нису, како нам изгледа, тако типичне за тај језик као што су типичне, рецимо, за бугарски. Код анализе ексцерпираних грађе стекли смо утисак да су оне најкарактеристичније за један од наших извора — за роман „На Дрини ћуприја“, мада се, додуше — нешто ређе, срећу и код Павића и у савременој штампи. Зато сматрамо да им је употреба, можда, донекле везана за стил датог књижевника, а донекле и за њихову неједнаку устаљеност у оквиру српског језичког подручја.

Поделили смо случајеве разматране у овој тачки у две основне групе.

2.1.1.1. У прву групу улазе оне употребе глагола „имати“ које **се не могу замењивати** синонимном (у другим случајевима) употребом глагола „бити“ у презенту а да ОЛ не постаје одређен. Такве су следеће реченице: „... док има **известан** број појединаца ... који слушају радио на оба језика ...“, „*Има* изрека да у Бранковића кесу иде на јави све што ...“, „... јер *има* у народу песма која говори ...“, „Па ипак, ..., *има неко* ко ме још увек воли“ итд. У свим се овим реченицама предикат „има“ може заменити глаголом „постоји“ („Постоји неко ко ме још увек воли“) и сл. Евентуална замена предиката глаголом „бити“ у њима изазвала би тумачење објекта Л као одређеног: „Изрека *је* да у Бранковића кесу иде на јави ...“ (уп. превод на бугарском: „Поговорката е, че в кесията на Бранкович ...“).

2.1.1.2. Код друге групе реченица са „има“ могућа је **синонимна замена** њиховог предиката глаголом „бити“, при чему се ОЛ и даље тумачи као неодређен, уп: „На уласку у чаршију ... има **један** зараванак“ (= „На уласку у чаршију ... *је* један зараванак“), „А на левој обали, ... има **једна** овећа хумка“, „У том стубу, каже се, има велика соба“, „... да тамо има **нека** удолица“ и др. Осим глаголом „бити“ код ове се групе реченица предикат може заменити и глаголом „налази се“: „А на левој обали ... налази се једна овећа хумка“ (при чему овде атрибут „једна“ спречава тумачење објекта Л као

⁷ В. нешто о томе код М. Ивић, 1982 и А. Корн, 1997.

одређеног) итд. Из чињенице да је код њих могућа употреба како глагола „бити“ тако и „налазити се“, а исто и из обавезног присуства у оваквим реченицама неког конкретног локализатора (рецимо: „на уласку у чаршију ...“, „на левој обали“ и др) извешћемо закључак да је употреба глагола „бити“ (као и глагола „налазити се“) повезана са обавезним присуством израженог или имплицитног конкретног локализатора, док је употреба глагола „има“ (као и глагола „постојити“) немаркирана у том погледу (в.т. 2.1.1.1.). Таквим локализатором може бити не само неки конкретан објекат у простору („на левој обали“, „у том стубу“ и сл.), већ и, рецимо, неки конкретан период или тренутак у времену: „**Сутра** је много већа вероватноћа да се он врати“, или неки конкретан услов: „Он зна да је већа вероватноћа да их сретне **ако крене према истоку**“ и др.

Ако у реченици постоји неки локализатор, али он није конкретан, употреба глагола „бити“ и „налазити се“ такође није могућа, уп.: „Сваки је знао да у **том њиховом животу** има (*је) нешто што одолева ...“. Изузетак, можда, ту чине објекти Л са атрибутом „један“ (вероватно због „конкретне“ семантике самог атрибута), код којих се и у контекстима без конкретног локализатора (па и без синонимије с предикатом „налазити се“) предикат „има“ може заменити са „бити“, рецимо: „... неки од оних ... безобзирних другова (увек *има* по **један** такав)“, „(Хазари) верују да *има* по **једна** таква ноћ у години“, „С овом разумном оградом *има* **једна** тешкоћа“; уп. трансформације са глаголом „бити“: „... безобзирних другова (увек је по **један** такав)“, „С овом разумном оградом је **једна** потешкоћа“.

У свим овим примерима можемо забележити једну модалну разлику између два синонимна предиката, која се састоји у томе да се код реченица са „бити“ изражава већа убеђеност говорног лица у постојање објекта Л⁸, рецимо: „На уласку у чаршију ... *има* (= „кажу да има“) **један** зараванак“, али уп. трансформацију с глаголом „бити“: „На уласку у чаршију *је* (= „ја то знам“) **један** зараванак“ и сл. Из овог разлога, по нама, није могућа синонимна замена с предикатом „бити“ у горе наведеном примеру „(Хазари) **верују** да *има* по **једна** таква ноћ у години“ — у њему управна реченица („Хазари верују“) не допушта изражавање овакве експлицитне убеђености говорног лица.

Можемо, дакле, из свега наведеног закључити да је глагол „бити“ у разматраном типу реченица маркиран семантиком конкретна

⁸ На овом запажању имамо да се захвалимо Југослави Арсовић.

локализација објекта' (као и глагол „налазити се“), док глагол „има“ остаје немаркиран у односу на ову семантику (као и глагол „постоји“). И тако, у овој се групи реченица — са ОЛ у једнини и у номинативу — намећу две привативне опозиције. У првој опозицији, према семантичком обележју 'конкретна локализација', маркирани члан је глагол „бити“, а немаркирани — „има“. У другој опозицији, према обележју 'неодређености за ОЛ', маркирани члан је „има“, а немаркирани — „бити“.

За читаву групу реченица је, сем свега вишенаведеног, карактеристично и присуство атрибута за ОЛ, који је синоним за „неки, један“, или, пак, ако таквог атрибута нема, он се подразумева: „... док има и (један) изванштан бој појединаца који слушају радио ...“, „Има (једна) изрека да у Бранковића кесу иде ...“, „У том стубу, каже се, има (нека) велика соба“ итд.

2.1.1.3. У свим досад разматраним реченицама са ОЛ у **номинативу једнине** предикат „има“ је у презенту. Када се, међутим, предикат реченице мора трансформисати у перфекат, футур или који други облик, у сложени предикат нпр., реченица „одабира“ за предикат глагол „бити“, ул.: „... док има изванштан број појединаца ... који слушају радио ...“ (през.) према „док је био изванштан број ...“ (перф.), „док ће бити изванштан број ...“ (футур), „док би изванштан број био ...“ (потенц.); или: „А на левој обали ... има једна овећа хумка“ (през.) према „А на левој обали ... била је једна овећа хумка“, „... биће једна овећа хумка“ итд. Према томе, код средстава за изражавање локализације неодређеног објекта, у српском се језику овде намеће једна карактеристична граматичка привативна опозиција са обележјем 'презент'. У њој је маркирани члан глагол „има“ (увек '+презент'), а немаркирани је глагол „бити“ ('+/ — презент')⁹. Нашли смо, истина два примера са глаголом „има“, који није у облику за презент — „И како је *имало* појединости које се засада нису могле сазнати, ...“ и „Мојој генерацији *се имало* шта понудити“, међутим, у другој се може приметити улога пасивне конструкције, која трансформише активну „Мојој генерацији су имали шта понудити“ и ана-

⁹ А. Корин исто истиче ту особину двају глагола, при чему закључује да „у егзистенцијалној употреби (они) не представљају у свим погледима дискретне лексичке јединице, већ стоје у односу комплементарности и представљају јединствену суплетивну парадигму“. Ми се с тиме слажемо, али сматрамо да је потпуна комплементарност карактеристична пре свега за негативне реченице за локализацију објекта, док се у позитивним реченицама у специфичним условима глагол „бити“ употребљава упоредо са „има“ у презенту, в. о свему томе даље.

логијом на ту активну конструкцију („су имали“ — „се имало“), а први је пример, по нашем мишљењу, изузетак у односу на општу тенденцију у савременом српском језику.

Вратимо се сад одговарајућој употреби глагола „бити“ као предиката у реченици са ОЛ у једнини и у номинативу (типа „На столу је била зелена свеска“, „У овом контролном примерку била је белешка“ и сл), да бисмо уочили у којим се случајевима он може заменити глаголом „имати“ у презенту, а да се при том номинативни облик објекта Л не трансформише у генитивни. Иако та анализа не може увек бити сасвим тачна и дефинитивна, чини нам се да се са синонимијом реченица са глаголом „бити“ и одговарајућих реченица са „имати“ можемо сусрести само у случајевима код којих се за ОЛ може подразумевати атрибут „неки, један“, који изражава неку врсту неодређености која се може повезати са тзв. „егзистенцијалном квантификацијом“¹⁰. Ову врсту неодређености можемо приближно окарактерисати као „неки неодређени елеменат из већег мноштва“. На крају претходне тачке смо поменули да се тај атрибут обавезно подразумева код примера са ОЛ у номинативу једнине и са предикатом „има“. Тако да је, по нашем мишљењу, могуће да би реченица „У овом контролном примерку ... била је белешка ...“ у презенту гласила: „У овом примерку има нека (једна) белешка“, уп. такође: „Испод њега је био слободан пут за кола“ — „Испод њега има неки (један) слободан пут за кола“, „Само на предњем делу било је весло“ — „... има неко (једно)весло“ итд.

2.1.1.4. У реченицама са ОЛ у номинативу једнине у којима се објекат Л не може везати за атрибут „неки, један“, замена глагола „бити“ са „има“ без преласка номинатива у генитив не долази у обзир. Зато реченица „У ниским дућанима је био муљ до колена“ не може у презенту гласити: „*У ниским дућанима има муљ до колена“ (овде би „муљ“ морао прећи у генитив па би тада ОЛ изражавао неку неодређену количину); уп. и реченицу: „За вечеру је била чорба од купуса с верповином“, која не може у презенту имати предикат „има“: „*За вечеру има чорба од купуса с верповином“: ту се, наиме, употреба атрибута „нека / једна“ одбацује због тачне дефинисаности чорбе — „од купуса с верповином“. Ако ову реченицу променимо у: „За вечеру има нека (једна) чорба“, појам „чорба“ се већ схвата као неодређени па је тада предикат „има“ сасвим могућ. Анализа оваквих примера нас наводи на мисао о евентуалној „тростепеној“ по-

¹⁰ О изражавању егзистенцијалне квантификације у бугарском језику види код В. Косеске-Тошеве (2), 1990.

дели у неким случајевима семантичке категорије „одређеност / неодређеност“. Првом степену — одређености — одговараће, рецимо, ОЛ „чорба“ из реченице: „Та чорба ће бити за вечеру“. Другом степену — слабијој неодређености — одговарао би појам „чорба“ из размотрене реченице: „За вечеру је (била) чорба од купуса с вепровином“, а трећем степену — неодређености у смислу „неки, један од ...“ — ОЛ „чорба“ из реченице: „За вечеру је (била) / има нека чорба“. Према томе, глагол „бити“ се може заменити у презенту глаголом „има“ само у реченицама са ОЛ овог „трећег степена“ неодређености, али не „првог“ или „другог“ степена (на бугарском се ови „други“ и „трећи“ степен неодређености граматички не разликују — оба преводимо неодређеним обликом имена). Тако, рецимо, и реченица „... да је **већа вероватноћа** да их сретне ако иде према истоку“ не може имати у презенту предикат „има“ (уп: „*... да има већа вероватноћа да их сретне ако иде према истоку“), зато што се уз „већа вероватноћа“ не може подразумевати одредба „нека, једна од ...“. В. и други пример: „... видели да је **стража** на скелама и по обали“, не може „* ... видели да **има** стража на скелама“, зато што се не може подразумевати „нека, једна од многих врста страже“. Ова се тростепена одређеност, по нама, изражава и у таквим примерима као што су: „Шта **има** новог?“ са трећим степеном неодређености за „шта“ (па се зато најчешће користи када говорно лице није неко време видело саговорника); затим, у „Шта **је**?“ са другим степеном — слабије неодређености (говорно лице пита када се нешто непознато, конкретно десило); најзад — „Шта је, ту је“ са односном заменицом, која изражава први степен одређености. На бугарски ће се други и трећи степен неодређености превести са упитним обликом заменице: „Какво (ново) има?“, а први степен — са односном заменицом (по облику — упитном заменицом са чланом): „Каквото е, това е“.

Захваљујући обављеној анализи учавамо још једну семантичку привативну опозицију код употребе глагола „бити“ и „имати“ у реченици са ОЛ у номинативу једине, наиме: глагол „имати“ је у реченицама за локализацију објекта маркиран импликацијом семантичког обележја 'неки, један од неког мноштва', док „бити“ не садржи обавезно то семантичко обележје када је у презентском облику.

Из свега наведеног у овој тачки можемо закључити да се у све четири привативне опозиције (три семантичке и једној граматичкој) глагол „имати“ испољава као маркиранији члан — он је маркиран обележјима 'неодређеност', 'презент' и 'неки, један од ...'. Другачије речено, глагол „имати“ увек изражава неодређеност за ОЛ, уз то и

неодређеност јачег, трећег степена, и користи се само у презенту. Глагол „бити“ је маркирани члан једино у опозицији према семантичком обележју 'конкретна локализација', односно, другачије речено, он се може употребљавати не само када је реченица у презенту, не само када је ОЛ неодређен, не само када је ОЛ у трећем степену неодређености, али све то под следећим условом: да се у реченици садржи или подразумева нека конкретна, а не апстрактнија локализација објекта у времену, простору итд. (ради се о презентском облику глагола).

2.1.2. Реченице са глаголом „имати“ код којих је ОЛ изражен именицом у једнини и у **генитиву**.

2.1.2.1. У већини наших примера ОЛ, који се налази у облику за генитив једнине, означава неки мерљив ентитет и изражава неку **неодређену количину** тог ентитета. Нпр.: „Има и **места** и услова“, „А за враћање добрим и злом увек има **времена**“, „У широком ходнику има **места** за робу и пртљаг“, „Свакако, има **сласти** у изговарању тих речи“, „... а како шкрипи зубима ... има **наде** да ће живети“ (у задња два примера именица не означава нешто што се мери јединицама, него неки апстрактни појам, али се он исто може „градуирати“, уп.: „толико сласти“, „мало наде“ итд).

Могући су, наравно, и примери са количинском речи: „Још увек има **довољно** београдског пива“, „Новца има **више** него раније“.

2.1.2.2. У случајевима из друге групе генитив за ОЛ не изражава никакву количину, код њих је предикат „има“ **синоним глаголу „постоји“**: „Верујем да има **излаза** (постоји излаз)“. „Шејтан! и **тога** има, мислио је Плевљак“, „... у праву будућност (јер има и **лажне будућности**)“, „... у знак да има **рибље чорбе**“. У овој групи реченица је, по нашем мишљењу, генитив употребљен зато што недостају синтаксичко-семантички услови за употребу номинатива. У претходној тачки смо утврдили да се глагол „има“ с номинативом не може употребити у реченицама у којима ОЛ није у трећем, јачем степену неодређености (типа „неки, један од“). У наведеним примерима, с обзиром на контекст из којег су ти примери преузети, управо тај атрибут није могућ, уп.: „Верујем да има један, неки од излаза“ или „Шејтан! и нешто, једно од тога има“, или „... у знак да има једна, нека од рибљих чорби“.¹¹

¹¹ Употребљавамо комбинацију с предлогом „од“ да бисмо избегли хомонимију са „неки“ = „некакав, било какав“ — „да има некакве рибље чорбе“.

Извешћемо, дакле, закључак да се у реченицама са ОЛ у једнини и глаголом „има“ генитив употребљава:

1) када именица изражава ОЛ који је немерив (и неодређен), рецимо: „Верујем да има излаза!“, и када не постоји мноштво других истих објеката: „*мноштво истих излаза“, *„мноштво рибљих чорби“, *„мноштво лажних будућности“. Уп.. рецимо: „Тамо има нека твоја торба“ (не постоји мноштво „твоје торбе“).

2) када именица изражава мерив ОЛ, који се схвата у некој неодређеној количини (независно од тога да ли у већој или малој, али не и читавој количини), уп: „Има ли топле воде?“ (*„Има ли топла вода?“), „Има наде (мало, али довољно наде) да ће он живети“ итд.

2.1.2.3. Ако се, на крају, вратимо примерима са глаголом „бити“ и са генитивом једнине типа: „По пољима је било **црне траве**“, „Тамо је било **свега** што машта може да створи“ и сл. (в.т. 1.2.2.), навешћемо, најпре, да се у њима предикат „бити“ може заменити глаголом „имати“ само у презенту (због маркираности глагола „имати“ тим граматичким обележјем), нпр.: „По пољима има црне траве“. При томе је у реченицама са објектом Л у генитивном облику и са количинском семантиком употреба самог глагола „бити“ у презенту немогућа (*„По пољима је црне траве“), док је употреба номинатива за ОЛ могућа, али се количинска семантика више не изражава: „По пољима је црна трава“. На исти начин корелирају и реченица „Било је свега што машта може да створи“ у перфекту и реченица „Има свега што машта може да створи“ у презенту (која није идентична по смислу са „тамо је све што машта може да створи“ са номинативом за ОЛ), „Било је тада у њима неке горчине“ = „Има у њима неке горчине“ (у реченици са ОЛ у номинативу се не изражава неодређена количина: „У њима је ... нека горчина“) итд.

У три реченице из нашег материјала (од којих две садрже неку количинску реч) глагол „бити“ је употребљен у презенту, при чему се он у њима може заменити са „имати“: „Откако је царевине, било је и тога“ (= „Откако има царевине, ...“), „**Колико** је (= има) истине у томе?“, „... и само је у твојој јави **мало** месечине“ (= „И само у твојој јави има мало месечине“). У првом примеру генитивни облик „царевине“ не изражава количинску семантику, а у остала два примера је генитивни облик објекта Л изазван граматичком конгруенцијом са количинском речи.

Из свега овога можемо извести следећи закључак у вези са употребом глагола „бити“ у реченицама са објектом Л у генитиву једнине: употреба глагола „бити“ у презенту код оваквих реченица за локализацију није могућа уколико је генитивни облик објекта Л гра-

матичко средство за изражавање количинске семантике (тј. није граматички везан за неку количинску реч). Употреба глагола „бити“ у сличним реченицама у перфекту или другим глаголским временима и облицима, сем презента могућа је, зато што је он у њима граматичка варијанта глагола „има“.

У прилог том закључку говори собом запажање да се ни у једном од примера са „има“ у презенту и са количинским значењем (в.т. 2.1.2.1.) не може употребити глагол „бити“ а да се при том сачува количинска и неодређена семантика, уп.: „*Свакако, у изговарању тих речи је сласти“, „*У широком ходнику је места за робу и пртљаг“.

С друге стране, и у реченицама са генитивом неодређеног објекта Л без количинске семантике и без количинске одредбе, типа „Откако је царевине било је и тога“, употреба глагола „бити“ у презенту, чини нам се, такође није уобичајена, нарочито ако се има у виду којем таква употреба подлеже још једно ограничење, наиме — да се у реченици мора налазити и неки конкретан локализатор (о томе в. т. 2.1.1.2.). Зато је таква употреба немогућа у реченицама типа „Јер има и лажне будућности“. Нико неће рећи: *„Јер је и лажне будућности“, „Верујем да има излаза“ (*„Верујем да је излаза“) итд.

Једино у реченицама са количинском речју не постоје ограничења пред синонимном употребом предиката „има“ и „бити“ у презенту — у њима су оба предиката сасвим могућа, уп.: „У продавницама још увек *има довољно* (= је довољно) београдског пива“, „**Колико је** (*има истине у томе?*)“.

Можемо, дакле, да забележимо једну привативну синтаксичку опозицију међу реченицама са глаголима „има“ и „бити“ у презенту с објектом Л у генитиву једнине према синтаксичком обележју 'комбиновања предиката са количинском одредбом'. У овој синтаксичкој опозицији маркирани члан је глагол „бити“ (његова је употреба у презенту готово увек везана за употребу одредбе за количину).

2.2. Реченице с именицама у **множини** и са глаголом „има“.

За ову врсту реченица је најкарактеристичнија чињеница да именице у множини могу бити само у облику генитива (за разлику од ОЛ у множини са глаголом „бити“, уп.: „У граду су били војници“, при чему имамо у виду неодређени ОЛ).

2.2.1. У једну групу ћемо најпре сврстати реченице **без количинске речи**. У оваквим реченицама генитивни облик објекта Л изражава увек значење неке неодређене количине елемената нпр.: „О томе има и писаних трагова“, „... и у хришћанским књигама о Хазарима, ако таквих има?“, „... а има нас који то памтимо“, „Има ли

других затвореника?“, „... да је то један језик у коме ... има и регионално условљених варијација“, „Има у једним људима безразложних мржња и зависти“, „... да у околини Новог Сада ... има налаза који одступају од те теорије“ и др. Код свих ових реченица није могућа таква замена предиката „има“ безличном употребом предиката „бити“ у презенту, која би сачувала непромењеним генитивни облик за ОЛ, нпр.: *„О томе *је* и писаних трагова“, *„*Је* ли других затвореника?“ итд. Код трансформација са глаголом „бити“ и са номинативом за ОЛ, који су могуће — уп.: „Јесу ли и други затвореници (у затвору)?“, објекат Л се, у једним случајевима (када се не подразумева мноштво сличних елемената) може схватати само као одређен, што ће се на бугарском одговарајуће и показати: „И *дружише* затворници ли *са* в затвора?“ итд.

С друге стране, у осталим глаголским временима и облицима глагол „бити“ може представљати граматичку варијанту глагола „имати“, тј. да се употребљава у безличној реченици: „... да је у околини Новог Сада *било* налаза који су одступали од те норме“, „... ако је таквих *било*?“ и сл., па се тада он увек употребљава с објектом Л у генитиву и тај објекат увек има количинску семантику (изражава неодређену количину елемената).

Када је, међутим, у трансформацијама горе наведених реченица са „имати“ ОЛ у номинативу, а глагол „бити“ у перфекту (или неком другом облику сем презента), онда ту није посредни граматичка варијанта глагола „имати“, већ је у питању самосвојан предикат „бити“. У таквим трансформацијама ће ОЛ у номинативу такође изражавати количинску семантику уколико се, на основу ширег контекста у реченици на неки начин подразумева постојање већег мноштва именичких ентитета, чији неодређени део представља ОЛ (у нашим примерима у питању је ту најчешће неки атрибут уз ОЛ, али то може бити и локализатор у реченици који „обликује“ неко веће мноштво), о чему смо већ писали у т. 1.2.2.4., нпр.: „... да су у околини Новог Сада *били* налази (= било је налаза) **који су одступали од те теорије**“, „*Јесу* ли у затвору *били други* затвореници? (= било ли је других затвореника)“, „Логично је да *су биле* **непроспаване** ноћи (= да је било непроспаваних ноћи) после представе“ итд.

Можемо, ипак, имати и реченице преузете из контекста који не имплицира постојање већег мноштва. Ако, рецимо, из реченице „О томе су били и **писани** трагови (= је било и писаних трагова)“ укљонимо део „и писани“ добићемо реченицу: „О томе су били трагови“ са објектом Л који је неодређен, али који не изражава количинску семантику — уп. реченице са количинским објектом Л: „О томе је

било трагова“, „О томе има трагова“. На исти начин, ОЛ с количинском семантиком из реченице „На столу има виљушака“ ступа у опозицију са објектом Л без такве семантике из реченице: „На столу су виљушке“. Иста ће се опозиција задржати и у реченицама у перфекту са предикатом „бити“: „На столу је било виљушака“, према „На столу су биле виљушке“.

2.2.2. У другу групу смо издвојили случајеве са реченицама које садрже неку **количинску реч**, нпр: „**Колико** има везира или богаташа на свету који могу ...“, „Овде нас има око **5 хиљада** истомишљеника“, „...има и **много** цветних десена и много ламеа“ и сл. У свим овим случајевима, као и у реченицама са ОЛ у генитиву једнине са количинском речју, сасвим је природна замена предиката „имати“ са „бити“, уп.: „**Колико је** везира или богаташа ...“, „Овде нас **је** око 5 хиљада ...“, „**Много је** цветних десена“ итд.

2.3. Можемо, с друге стране, тражити одговор на питање да ли је могућа синонимна замена падежа (номинатив место количинског генитива) у реченицама с предикатом „имати“. Такву замену бисмо могли тражити у реченицама са „партитивним“, по својој семантици, објектом Л, који би садржао именицу са семантиком мерљивог појма, рецимо: „новац“, „време“ итд. Ако на пример, реченици „У банци има новца“ заменимо генитивни облик објекта Л номинативним, морамо додати атрибут „неки“, који би означавао као неодређену количину коју изражава семантика мериве именице „новац“: „У банци има неки новац“. На исти начин можемо трансформисати и друге реченице са количинским генитивом у једнини: „Има места“ → „Има неко место (тамо)“, „Има времена“ → „Има неко време (још)“ итд. Добијене реченице, међутим, неће бити потпуни синоними првобитних, зато што у нетрансформисанима генитив изражава неодређеност, али је маркиран семантичким обележјем 'довољна количина', док у трансформисаној конструкцији номинатив нема тог обележја.

На крају ћемо истакнути да бугарски језик може само лексички да изражава разлике везане за количинску семантику генитива. Зато се реченица типа „У ходнику има места за пртљак“ преводи са „В коридора има **достатљно** място за багажа“.

2.4. Као што смо напоменули на почетку овог излагања при анализи материјала ми полазимо од бугарског језика, који располаже формалним системом за изражавање семантике „локализација објекта“, тј. разматрамо све одговарајуће употребе у српском језику које су адекватне употреби глагола „има“ у бугарским безличним реченицама.

2.4.1. У једној групи примера на српском језику овој безличној употреби бугарског глагола „има“ из бугарског језика одговарају реченице са истим глаголом, али у **посесивној употреби** са субјектом и објектом, рецимо: „Она (књига) *има* одреднице, конкордансе и на-тукнице као свете књиге“ („В нея *има* статии и пояснения като в свещените книги“), „Међу чуварима душе *имао је* он (Бранковић) неког Цинцарина ...“ („Между пазителите на душата *имало* един цинцарин с много красива дъщеря“). Чак и ако бисмо неке од случајева са безличном глаголском употребом објаснили субјективним стилем бугарског преводиоца, можемо ипак тврдити да је у бугарском језику безлична употреба глагола „има“ са широм дистрибуцијом него у српском језику, зато што на бугарском пред посесивно употребљеним глаголом „има“ стоји дефинитивнији захтев за посесивним узајамним односом између субјекта и објекта, него у српском језику.

2.4.2. У неким од претходних тачака смо поменули да у оба језика постоји синонимија између употребе глагола „има“ у реченицама за локализацију објекта (и у српском употребе глагола „бити“) и глагола „налазити се“ и „постојати“, одн. „намирам се“ и „съществувам“ (као и неких других глагола на које се овде нећемо освртати). Семантика ових двају глагола такође у знатној мери укључује локализацију датог објекта (уп. „Тамо је неки дрвени мост“, „Тамо *се налази* неки дрвени мост“, „Тамо *постоји* неки дрвени мост“). Нека семантичка ограничења у вези с употребом ових глагола смо већ поменули, али сматрамо да њихова семантика и у бугарском и у српском језику заслужује детаљно проучавање. У овом излагању нас интересује пре свега синонимна корелација између безличне употребе глагола „има“ и глагола „налази се“ и „постоји“ у оба језика.

2.4.2.1. Ексерпираним примерима из српских текстова са „постојати“ и „налазити се“ у бугарском преводу понекад одговара текст са „намира се“ и „съществува“ али је осим тога, и употреба глагола „има“ сасвим могућа, нпр.: „... није знао да таква махала не постоји“ — „че такава махала няма“ (али је могућа и реченица „че такава махала не съществува“); „... или да су чак постојале три принцезе Атех“ — „дори, че имало три принцеси Атех“ („че съществували три принцеси“); „Између Плевљаковог чамца и скела налазио се мали сплав“ — „имаше малък сал“ (али је могуће и: „се намираше малък сал“) и др.

2.4.2.2. У другим случајевима, међутим, превод на бугарски са „съществува“ и „намира се“ није могућ (ипак, код семантичке ана-

лизе не можемо увек да избегнемо и субјективно гледиште, тако да су неке нијансе у преводу умесне), уп.: „... да у тој згради постоји нека човечија душа“ (чини нам се да у бугарском није прихватљива реченица „*че в тая сграда *съществува* човешка душа“). „А можда доле постоји подрум?“ (*„долу съществува мазе“), „Иза сваке куће налазило се двориште“ (*„зад всяка къща се намираше двор“), „Водомери не постоје за сваки стан појединачно“ итд. Код таквих реченица бугарски преводни еквиваленти могу садржати једино глагол „има“. И тако, у бугарском језику, у свим нашим примерима са неодређеним ОЛ, место глагола „съществува“ и „намира се“ може се употребити и безлични глагол „има“ (и услед тога се субјекатско-предикатске реченице претварају у имперсоналне). Када се глагол „съществува“ употребљава са одређеним ОЛ, нпр.: „Касаба је постојала и тада“ — „Градчето и тогава съществуваше“, употреба глагола „има“, која се на бугарском веже само за неодређени објекат, ипак је могућа, под условом да субјекат буде „дуплиран“ личном заменицом: „Градчето и тогава *го* имаше“ (уп. још: „ја и не постојим више“ — „а мене вече *ме* няма“). Према томе, у бугарском језику постојање дуплирајуће енклитичке заменице јесте синтаксичко средство за уклањање одређености у односу на ОЛ онда кад је посреди безлични предикат „има“. Одговарајуће средство у српском језику била би употреба генитива уз глагол „бити“, уп.: „Касабе је и тада било“. Привлачи пажњу, међутим, чињеница да ОЛ из реченице са глаголом „намира се“ не може да подлегне, онда када је одређен, сличним трансформацијама, рецимо: „Къщата се намира в края на улицата“ (*„Къщата я има в края на улицата“, *„Куће је било у крају улице“).

Из изведеног закључка да глагол „има“ у бугарском језику може увек да замени глаголе „съществува“ и „намира се“ у реченицама за локализацију (последњи — ако је са неодређеним ОЛ) и из чињенице да другим употребама глагола „постојати“ и „налазити се“ из српског текста не може да одговара употреба глагола „съществува“ и „намира се“, већ у обзир долази једино превод са „има“ (уп. „У кући постоји подрум“ — „В къщата има мазе“), следи констатација да бугарска безлична употреба глагола „има“ обухвата ширу семантичку област него одговарајућа употреба глагола „имати“ и „бити“ у српском језику и да једном делу семантичке области бугарског глагола „има“ одговарају српски глаголи „постојати“ и „налазити се“. (Овај факат је привукао нашу пажњу, рецимо, у суочавању с преводом на српски језик новеле Ем. Станева „В тиха вечер“). С друге стране, у преводу на бугарски „Хазарског речника“ М. Павића, пак, привлачи пажњу понекад нетипична употреба глагола „съще-

ствува“ под утицајем српског језика, нпр.: „...едно време в грџките и славјанските монашески крџгове *е същестѣвало* (м. „е имало“) нешо като култ към принцеса Атех“).

2.4.3. У много примера из српских текстова евентуалној бугарској употреби безличног глагола „има“ одговарају и **други глаголи**: „И ето, међу њима *се чуо* један (глас) који је говорио о ...“ — „имаше един, който говореше ...“), „И на стегнима правог посланика *сѣјајало је* упозорење“ — „на бедрата на истинския пратеник имало предупредение“, „Скила би стао пред огледало и на месту где би *йале* зелене тачке“ — „и на мястото, където имало зелени точки“, „да иза оградe *сѣјоји* кућа“ — „че зад оградата *има* къща“, „али на крају леве стазе *лежи* велика мочвара“ — „има голямо блато“ и др.

У неким примерима употреба другог глагола: „стајати“, „лежати“, „чути се“ јесте природна за језик и стилистички немаркирана. У другим примерима она садржи нијансу ауторовог стила, уп. рецимо, такве примере код Павића: „Ма колико очаја и мржње *лежало* у том дечачком ударцу“, „... на дну сваког сна *лежи* Бог“. За српски језик је карактеристична ова употреба при изражавању локализације неодређеног ОЛ помоћу глагола који имају ширу семантичку структуру него „бити“, „имати“, „постојати“, „налазити се“. На бугарском језику јој најчешће одговара употреба глагола „има“ (уп. рецимо, неуспешни превод реченице „... и где сада стоји наслоњача“ — „и където сега стои кресло“ место „има кресло“). Према томе, у српском језику у контексту који изражава локализацију неодређеног објекта, један такав глагол губи део своје семантичке структуре, рецимо: 'живо биће, заузима хоризонталан став' — за „лежи“, 'живо биће, заузима усправан став' — за „стаје“ итд.) и остаје само егзистенцијална и локализујућа семантика. За разлику од српског бугарски не додељује контексту сличну релевантну улогу и зато нису успешни преводи типа: „... и където сега *сѣјои* кресло“, „В джоба му *лежеше* ключът“ и др, у којима глаголска семантика „живо биће“ итд., не одговара појму који именица изражава. Када је, међутим, ОЛ живо биће (односно нешто што представља живо биће), слични предикати су природни и у бугарском језику (уп. „в някаква шапка *лежеше* кокошка“, „На масата му *сѣјои* дървена маймуна“), али тада поред локализације неодређеног објекта предикат изражава и долатну семантику, која се не може пренети помоћу „има“.

Из горе наведеног следи да понекад носилац бугарског језика мора да тражи, у зависности од контекста, прикладнији превод на српски безличног глаголског облика „има“ од превода неутралним глаголима „имати“ и „бити“. Нпр., реченица „В града има скѣпи ко-

ли“ на српски се може превести глаголом „има“ у конструкцији са генитивом: „У граду има скупих кола“, али се предикат може и заменити прикладнијим лексичким решењем (да би се избегла количинска семантика коју уноси генитив): „У граду неки возе скупа кола“, или се, нпр. реченица „В стаята има шкаф“ може се превести, осим реченицом „У соби је/има орман“, још и реченицом „У соби стоји орман“, „Между тях има разлика“ — „Међу њима постоји разлика“ и др.

После свега изложеног у т. 2.4. можемо закључити да бугарској безличној употреби глагола „има“ за изражавање локализације неодређеног објекта у српском језику могу одговарати (сем глагола „бити“ и „има“) како „посесивна“ употреба глагола „имати“, тако и употреба егзистенцијалних и локализујућих глагола са широм семантиком: „постојати“ и „налазити се“, а такође и других глагола у чијој семантичкој структури локализујућа сема не заузима прво место, али га може заузети у одговарајућем контексту.

3. Реченице у којима се изражава **непостојање објекта Л** у датом локализатору.

3.1. Реченице са глаголом „бити“ у негативном облику.

Код изражавања недостајања датог ОЛ привлачи пажњу много чешћа употреба **генитива** за одговарајућу именицу. Код свих примера (са генитивом) предикат не стоји у презенту — најчешће је он у перфекту, понекад је у футуру, потенцијалу и сл.

У реченицама са глаголом „бити“ и објектом Л у генитиву ОЛ може да буде одређен, а та се одређеност подразумева или због употребљеног властитог имена или личне заменице, или због семантике контекста, уп.: „... и када *бака* и *дека* више не буде, они ће у њиховом сећању постојати ...“, „Око њега више није било ни *Цариграда* ни *царсџива*“, „Да није било *Абидаге* и *његовог зеленог шџайа*...“, „Није *их* било много и гласили су ...“ и др. Код превода оваквих реченица на бугарски језик постоје две могућности — или да се прибегне коришћењу глагола „сџм“ са одређеном именицом, нпр.: „Ако *не бяха* *Абид ага* и *његоваџа* *зелена тояга*“, или да предикат буде глагол „има“ са одређеном именицом, али да се тај ОЛ дуплира енклитичком заменицом: „около него вече *го нямало* нито *Цариград*, нито *царството*“.

Код таквог типа реченица — с одређеним ОЛ, на српском постоји и друга могућност — употреба глагола „бити“, али са ОЛ у номинативу, нпр.: „Бакe и *деке* никад нису ту, кад су стварно потребни“, или „Нису биле ту једино *Клаудија Шифер* и *Кристи Тарлингтон*“. Бугарски превод тог типа реченица биће исти као више наведени: или „*Бабиџе* и *дядовџиџе* *никога не са* тук. когато ...“,

или „Баби^{ше} и дядовци^{ше} никога *ги няма* тук, когато ...“. Према томе, у бугарском језику у негативним реченицама за локализацију одређеног објекта опозиција између предиката „има“ и „сџм“ неутрализује се, док граматички облик за одређеност имена и овде, као и у позитивним реченицама, изражава одређеност објекта Л. Бугарски језик поново дуплира средства за изражавање категорије одређености објекта Л, „заменењујући“ неутрализовану опозицију предиката присуством, код одређености за ОЛ, дуплирајуће енклитичке личне заменице. С друге стране, горњи примери се на српском језику могу трансформисати такође у: „Бака и дека никад није било/нема ту када ...“ или „Ту није било једино Клаудије Шифер и ...“. Дакле, у српском језику, исто као и у бугарском, постоје две могућности за „негативну“ локализацију одређеног објекта: с именицом у номинативу и с именицом у генитиву. Код одређеног ОЛ узајамни однос између номинатива и генитива не сачињава, сматрамо, опозицију зато што је ту употреба двају падежа у ствари, синонимна.

У осталим случајевима тумачење објекта Л у смислу „одређености / неодређености“, уколико није предодређено самом семантиком објекта Л или неког елемента његовог ужег контекста, као што је, рецимо, у реченицама: „Кад је каган умро, није било другог који да заслужује ...“. „Времена за губљење није било“ итд. остаје двосмислено и само шири контекст може да уклони ту двосмисленост. На пример, непотпуна реченица „Дрину, на којој тада није било ћуприје“ може да има неодређени ОЛ у својој пуној варијанти „Препливао је Дрину, на којој тада није било ћуприје“ (уп. буг.: Преплува Дрина, на която тогава *нямаше мостѝ*“), а може имати и одређени ОЛ у варијанти: „Успомене су га вратиле код Дрине, на којој тада није било ћуприје“ (уп. „Спомените му го върнаха при Дрина, на която тогава *го нямаше*“). Код уклањања двосмислености у погледу одређености / неодређености за ОЛ актуелно рашчлањење реченице више нема дистинктивну улогу — неодређени ОЛ у генитиву може да улази у оквир теме, што је било могуће и код позитивне локализације (в. т. 1.2.2.2.), уп.: „... јер *мира и ѝриваѝизације* у Србији још дуго неће бити“, али, с друге стране, и одређени ОЛ може улазити у оквир реме: „око њега више није било ни *Цариграда* ни *царсѝва*“, „... није било *санкѝја* ни „*ове сѝѝваѝје*““, какве могућности није било у позитивним реченицама за локализацију. Уп. и многе друге примере двосмисленог тумачења објекта Л у погледу његове одређености: „... и да *ћуѝрије* неће бити тамо где је никад није било“ (уп. на бугарском: „и че мост няма да *има* там, кџдето никога не го е имало“, односно „и че мостѝт няма да *бџде* там / няма

го има там...“, „да је опроштај био са мером, не би било светских ломова“ (уп. буг.: „... *нямаше да има* световни катаклизми“, односно „*нямаше да ги има* световнише катаклизми“), „... неће бити штете“ — „*няма да има* вреда“, „*няма да я има* вредата (за която говорихме)“, „... али бола није било“ — „но болка *нямаше*“, „но болката (която очаквах) *я нямаше*“ итд.

Једном речју, српски језик је „изгубио“, кад се ради о изражавању негативне локализације објекта, оно синтаксичко средство којим се служи код позитивне локализације — актуелно рашчлањење реченице, користећи сада само лексичку семантику појединих елемената реченице. За изражавање одређености објекта Л, међутим, српски језик употребљава једно специфично граматичко средство — номинативни облик имена, који је везан само за одређеност.

Када је код одричне локализације у српском језику ОЛ неодређен, не формира се опозиција између генитива и номинатива, као што се то дешава код једне групе случајева позитивне употребе глагола „бити“, према категорији „партитивности“ (уп.: „По пољима је било црне траве“, где се сем неодређености изражава и количинска семантика, али: „По пољима је била црна трава“ — изражава се само неодређености, без количинске семантике). Код негативне употребе глагола „бити“ престаје да се формално изражава количинска семантика, што се, можда, на семантичком плану може објаснити тиме да количина може карактерисати само постојеће појмове, а не њихово одсуство, док се на формалном плану то објашњава тиме да код негативне локализације номинатив не може да изражава неодређени ОЛ, па према томе да ступа, по неком другом обележју (по „партитивности“) у опозицију са генитивом.

Након извршене анализе можемо закључити да код разматране негативне локализације у српском језику, ако је ОЛ одређен, формално присуство двају падежа (генитива и номинатива) не ствара опозицију, и то зато што не постоји семантичко обележје по коме би они ступали у опозицију. Ако је, пак, ОЛ неодређен, не постоје како семантичко обележје за формирање опозиције (тј. ‘+/- количина’), тако и формалне варијанте (више од једног падежа). Према томе, у српском језику реченице у којима се помоћу позитивног облика глагола „бити“ изражава локализација објекта ступају у привативну опозицију са реченицама за „негативну“ локализацију са одричним глаголом „бити“ према семантичком негативном обележју ‘- количина’. Наиме, у позитивним реченицама са „бити“ количинско значење може или доћи или не доћи до изражаја (‘+/- количина’), али су негативне реченице увек маркиране са ‘- количина’.

Изузетак од правила о обавезној употреби генитива код негативног глагола „бити“ нашли смо само у реченици: „... да у Србији и Црној Гори није *раи* и да га није ни било“, где је, очигледно, израз „рат је“ схваћен у смислу специфичног „неодређеног“ предиката („рат је / није рат у Србији“ као „врућина је / није врућина на мору“), а исто и у примерима са заменицом „ништа“, која се, изгледа, ретко среће у оваквим контекстима у генитиву, рецимо: „Није (ми) ништа“ (уп: „*Није (ми) ничега“), за разлику од заменице за живо биће „нико“, уп: „... а у дворишту није било никога“, „У том нараштају није било готово никог ко ...“.

Што се тиче бугарског језика, тамо такође постоји разлика у опозицији „одређеног / неодређеног“ између позитивне и негативне локализације. Тачније, нема разлике код двеју врста локализације у изражавању неодређености за ОЛ: „има / няма + неодређено име“ (уп: „Там има диван“ и „Там няма диван“).

Поменута разлика обухвата одређени ОЛ: у позитивној реченици се углавном користе глагол „сџм“ и одређени облик имена („Диванџт беше там“, уп: „*Диванџт го имаше там“), док се у негативној реченици, осим исте варијанте са негативним глаголом („Диванџт не беше там“), користи и варијанта са глаголом „има“ и са дуплираним ОЛ („Диванџт не беше там“ и „Дивана го нямаше там“). У бугарском језику, дакле, у позитивној реченици, опозиција између глагола „има“ и „сџм“ добија, упоредо с одређеним / неодређеним обликом имена, дистинктивну улогу код изражавања категорије одређености за ОЛ, док у негативним реченицама, уз подједнаку могућност да се за изражавање неодређености користи и глагол „сџм“ и глагол „има“, дистинктивну улогу почиње, сем граматичке опозиције одређеног / неодређеног облика имена, да игра и опозиција према присуству / одсуству енклитике личне заменице која дуплира именицу, уп: „На масата го нямаше учебника“ (= „Учебникџт не беше на масата“) vs. „На масата нямаше учебник“).

У ретким се случајевима дуплирајућа енклитика може употребити и у позитивним реченицама (ради изражавања одређености за ОЛ), нпр: „Тях ги имаше на снимката“, али је то везано за обавезно ремећење неутралне синтаксичке структуре реченице и за наглашавање предиката — ради појачане афирмације присуства објекта Л: „Тях ги **имаше** на снимката“ (уп. неутралну структуру двеју варијанти у одричним реченицама: „Те не бяха на снимката“ = „Тях ги нямаше на снимката“).

3.2. Реченице за изражавање „негативне“ локализације са глаголом „нема“.

Основна карактеристика српског језика у погледу локализације неког објекта, коју смо истакли код позитивних реченица са „има“, наиме — да се глагол „имати“ употребљава само у презенту, док у свим осталим облицима његова је граматичка варијанта глагол „бити“, остаје на снази и код негативних реченица. Зато су и овде сви примери локализације објекта са глаголом „нема“ само у презенту. Код свих употреба глагола „нема“ ОЛ се остварује само у генитиву. Поделићемо примере у две групе.

3.2.1. У прву групу улазе реченице са **одређеним** тумачењем објекта Л, које сугерише семантика неког реченичног елемента, нпр: „... да нема **више** старих несрећа“ (овде се одређеност сугерише присуством прилога „више“), уп. на бугарском: „че *ги* няма вече старите нещастия“ са дуплирајућом енклитиком; „... како ме посматрају сени оних којих **више** нема“, на буг: „сенките на онези, които вече *ги* няма“, „... сећање на светлост, које **више** нема“ („споменът за светлината, която вече я няма“), „... а онда је, не гледајући Цигане ни сејмене, као да **их** нема ...“. Привлачи пажњу да у оваквим примерима не можемо употребити глагол „бити“ у негативном облику са именицом у номинативу, рецимо: *„... да више нису старе несреће“, *, ... како ме посматрају сени оних који више нису“ итд. Да бисмо то урадили, морамо да укључимо у реченицу неку одредбу, рецимо: „сени оних који више нису **са нама**, нису **ту**“ и сл.

У одговарајућим бугарским реченицама се такође не могу употребити обе варијанте за изражавање одређености за ОЛ, које смо забележили код реченица са глаголом „бити“ — уп.: *„Споменът за светлината, която вече не е“, или *„Сенките на онези, които не са“ итд. Чини нам се да је употреба облика глагола „бити“ са номинативом, односно у бугарском — глагола „не съм“ за одричну локализацију обавезно везана за пресупозицију о постојању објекта Л у говорном тренутку унутар неког другог локализатора, рецимо: „... сени оних који више нису у овој кући (него су се преселили у другу кућу)“, или на бугарском: „Учебникът не е на масата“ („но той съществува и е в чекмеджето“; или „Аз не съм на тази снимка“ („но аз съм на друга снимка“), „сенките на онези, които вече не са в тази къща“ („преселили са се в друга къща“) итд. Ова је пресупозиција везана за исту обавезност конкретног локализатора у реченици са глаголом „бити“, коју смо забележили и код позитивних реченица.

Зато је употреба тих варијанти немогућа у контексту горе наведених примера. Употреба глагола „нема“ са генитивом за ОЛ, односно, на бугарском глагола „няма“ са дуплирајућом енклитиком, напротив, не подразумева овакву пресупозицију и, као немаркирани

члан, може замењивати облик „не бити“ („не сџм“), рецимо: „Сени оних којих више нема у овој кући“, и употребљавати се у свим другим контекстима који, иначе, ступају у противречност са поменутом пресупозицијом. Према томе, у оба језика негативни облик глагола „има“ бележи нешто ширу експанзију у поређењу са позитивним обликом, утолико што почиње да изражава као основно не само неодређеност, него и одређеност за ОЛ.

3.2.2. У другу групу случајева смо издвојили оне примере код којих се ОЛ на српском језику може тумачити **двосмислено** или **само неодређено**. Нпр.: „... да других затвореника (тамо) нема“ (на бугарском *ће*, међутим, бити: „че други*ије* затворници *ги* няма“, према „че други затворници няма“), „... али Хазара одавно нема!“ (односно: „но хазари отавна няма!“, према „но хазари*ије* отавна *ги* няма!“), „Тај шести и највиши ступањ смртнога страха (на који *нема* сећања) ...“ уп.: „за којто няма спомени“, „нема трага хазарским књигама“, уп.: „няма следа от хазарски(те) книги“, „... у хришћанском паклу нема хришћана ..., а (у муслиманском) нема ниједног Турчина или Арапина“, „да иза врата нема никога“, „Нема рецепта“, „... са леве обале Дрине, где устанка нема“, „... а што на том месту нема ни нишана, ни турбета, то је по жељи ...“ и сл. У једном делу тих случајева јавља се у позицији објекта Л назив неког апстрактног појма који сачињава, заједно са предикатом, устаљену фразу, рецимо: „нема наде“, „нема сумње“, „нема везе“ и сл. Ове су шаблонизоване употребе карактеристичне за негативну употребу глагола „има“ како у српском, тако и у бугарском језику (уп.: „няма надежда“, „няма сџмнение“ итд.), док се у позитивним реченицама у српском језику чешће употребљава глагол „постојати“: „постоји нада“ (= „има наде“), „постоји сумња“ (*„има сумње“), док је на бугарском језику и овде честа употреба глагола „има“ — „има веројатност“ (на српском „*има могућности“), „има сџмнение“ и др.

И код глагола „нема“ изузетак из формалног захтева за генитивни облик објекта Л чини одрична заменица за неживо „ништа“, која је готово увек у номинативу, за разлику од заменице „нико“, рецимо: „... али боље је и то него да нема *нишџа*“, „Без спремности да се мењамо нема *нишџа* од слободног развоја“ (честа је употреба те заменице са предлогом „од“, која се на бугарски не може буквално превести са „няма нишо от“).

3.3. И тако, као што смо више пута поменули, за негативне реченице за локализацију објекта у српском језику карактеристично је да глаголи „имати“ и „бити“ у негативном облику стварају једну заједничку парадигму предиката за изражавање негативне локализа-

ције неодређеног ОЛ, при чему се глагол „имати“ употребљава у презенту, а глагол „бити“ у осталим временима и начинима, сем у презенту индикатива; у таквим реченицама је, дакле, „бити“ само граматичка варијанта глагола „имати“ и обрнуто. (Дефективност глагола „немати“ одражава се и у непостојању, код његове употребе као целовите лексичке јединице, других облика сем оних за презент: „Он нема ...“, али „Он није имао“, „Он неће имати“ итд.).

4. У последњем делу овог рада настојаћемо да у најкраћим цртама изложимо још једном какву језичку слику добија семантичка област „локализација датог објекта“ у два суседна јужнословенска језика.

4.1. У бугарском језику се формално разликују „позитивна“ локализација објекта (тј. локализација у позитивним реченицама) од његове „негативне“ локализације (у негативним реченицама).

4.1.1. Код позитивне локализације објекта бугарски језик дуплира формална језичка средства (једно граматичко и једно лексичко) за изражавање категорије „одређеност / неодређеност“ објекта Л. У исказу с одређеним ОЛ користи се облик имена са чланом + глагол „сџм“, док се у исказу са неодређеним ОЛ употребљава облик без члана + глагол „има“. У бугарском језику не постоје двосмислене употребе у односу на одређеност / неодређеност објекта Л употребе, а актуелно рашчлањење нема релевантну улогу код изражавања те значењске категорије.

4.1.2. У реченицама које изражавају „негативну“ локализацију датог објекта (тј. семантику његовог непостојања у неком локализатору) поново је основна опозиција, која има и формални изражај, опозиција према одређености / неодређености имена. Бугарски језик и ту дуплира средства за изражавање те категорије. Сматрамо да је основно средство за изражавање негативне локализације одређеног објекта синтаксичка структура са именом уз које стоји члан + енкликтика у реченици са глаголом „има“ (зато што је употреба глагола „сџм“, као што смо већ утврдили (в. т. 3.2.1.), везана за пресупозицију која ограничава њене контексте). Основно средство за изражавање неодређеног ОЛ је недостатак (нулти маркер) енкликтике + облик имена без члана, док се предикат не мења.

У бугарском језику локализација објекта није повезана са формалним изражавањем семантичког обележја 'количина'. Ова се семантика може изражавати, али само лексичким средствима, решимо: „В банката има *достатъчно* пари“ (на српском: „У банци има новца“) или „Имаше и *няколко* хубави момичета“ („Било је и лепих девојака“) „Има *някаква* надежда“ („Има наде“) и др.

4.2. У српском језику такође постоји разлика између формалног изражавања локализације датог објекта у позитивним и у негативним реченицама.

4.2.1. У позитивним реченицама „репертоар“ средстава за изражавање локализације је много већи него у бугарском језику. Напоменућемо укратко опозиције које у српском језику изражавају неку семантику у вези са локализацијом објекта.

4.2.1.1. Прва разлика према бугарском језику јесте то да се у позитивним реченицама предикат „бити“ не повезује само са одређеним ОЛ (као што је у бугарском језику), већ може имати уз себе и неодређен ОЛ, док употреба предиката „има“ у оба језика обавезно служи за изражавање неодређеног ОЛ. Српски језик, међутим, не дуплира у реченици формална средства за изражавање одређености / неодређености објекта Л (сем у случајевима с опозицијом према пуном / кратком облику неких атрибута уз ОЛ у мушком роду једине номинатива у реченици са предикатом „има“).

Осим предиката „има“ и, евентуално, кратког облика придева мушког рода у номинативу једине, друго основно средство за изражавање одређености / неодређености за ОЛ у српском језику, за разлику од бугарског, јесте актуелно рашчлањење реченице. У једном великом делу случајева ОЛ у реченици са предикатом „бити“ јесте двосмислен у односу на своју одређеност. У таквим случајевима, уколико се ОЛ налази у оквиру реме (и у номинативном облику), он се тумачи једнозначно као неодређен. Уколико је ОЛ у оквиру теме, он се тумачи као одређен (у реченицама са глаголом „имати“, као што смо утврдили, актуелно рашчлањивање не врши дистинктивну улогу, зато што је тамо ОЛ увек неодређен).

Неодређеност за ОЛ изражава се и помоћу предиката „постојати“, ако је ОЛ у оквиру реме; односно, ОЛ је одређен, ако се налази у оквиру теме. Док се са предикатом „налазити се“ ОЛ исто може двосмислено тумачити, али при томе актуелно рашчлањење не игра улогу (уп. реченицу „У овој соби се налази *йисаћи сѝо*“ са ОЛ у оквиру реме, али са одређеним тумачењем (уп. и на бугарском исто: „*В тази стая се намира бюро“, мора да буде „В тази стая се намира бюрото“)).

Треће основно средство за изражавање одређености / неодређености за ОЛ у српском језику јесте привативна граматичка опозиција између генитива и номинатива за ОЛ у реченици са предикатом „бити“ (када у реченици не постоји нека количинска реч, тј. неки број или количински прилог). У таквим реченицама генитивни облик објекта Л увек изражава његову неодређеност (он је маркирани

члан), док је номинатив немаркиран у том погледу — ОЛ може да буде и одређен и неодређен (то зависи од актуелног рашчлањења).

Према томе, испоставило се да је у српском језику неодређеност за ОЛ могуће изразити различитим средствима, која у поређењу са бугарским имају већа позициона ограничења, наиме: лексичким средством (предикатом „има“), синтаксичким средством (актуелним рашчлањењем, тачније — позицијом објекта Л у оквиру реме) и граматичким средством (генитивом у реченицама без количинске речи), при томе се ова средства могу у једној реченици дуплирати, али то није обавезно. Одређеност за ОЛ, с друге стране, може се једнозначно изражавати само позицијом објекта Л у оквиру реченичне теме, и у номинативном облику (ако је предикат глагол „бити“). Ни предикат „бити“, ни номинативни облик за ОЛ нису маркирани одређеношћу.

4.2.1.2. У српском језику, за разлику од бугарског, семантичка област „локализација датог објекта“ формално се везује — не за категорију „одређености“, већ за категорију „партитивности“. При томе, у реченицама са предикатом „има“ код једног типа именица (које значе неки мерив појам или особину која се може градуирати, рецимо: „Има времена за то“, „Има сласти у њима“) генитив изражава партитивну семантику (та семантика се у бугарском или не узима у обзир, или се изражава лексички помоћу прилога „малко“, „достатљчно“ и др). Код другог типа именица — оних које се никако не могу количински тумачити — генитив изражава, заједно са предикатом, неодређеност за ОЛ, али бар партитивне семантике (рецимо: „Има и лажне будућности“).

У реченицама са глаголом „бити“ у перфекту или каквом другом облику, сем презента, намеће се опозиција између двају падежа у односу на партитивну семантику, али само у случајевима када један исти ОЛ може имати или немати количинску семантику (рецимо: „По пољима је било црне траве“ према „По пољима је била црна трава“). У реченицама са објектом Л који се у оба падежа количински тумачи („Било је и ожењених људи“ = „Били су и ожењени људи“) или, напротив, нема количинску семантику („Биће нам спаса!“), генитив не ступа у опозицију са номинативом.

У реченицама са глаголом „бити“ у презенту и са неодређеним ОЛ употреба генитива је готово без изузетака могућа само са количинском речју.

4.2.1.3. Разматрана семантика у позитивним реченицама је у српском језику повезана и са неким другим опозицијама.

У првом реду, то је граматичка привативна опозиција између глагола „бити“ и „има“ према граматичком обележју 'презент глагола'. У овој граматичкој опозицији глагол „има“ је маркирани члан (увек је у презенту), док је „бити“ немаркиран. Уколико је глагол „бити“ у презенту, за њега је карактеристично да се може повезивати са ОЛ у генитиву пре свега онда кад у реченици постоји и нека количинска реч (прилог или број) и, према томе, само се тада у реченици може исказати количинска семантика, нпр.: „*Колико* је истине у његовим речима“. Само у реченицама са количинском речи, дакле, улогу предиката у презенту могу вршити оба глагола као потпуни синоними, рецимо: „У нашем блоку је / има 16 (много) станова“. У реченицама без количинске речи, рецимо: „У граду има војника“, са ОЛ без атрибута (и без пресупонираног мноштва истих објеката), предикат „има“ се не може заменити са „су“, а да се не промени семантичко обележје 'неодређена количина' код ОЛ.

Поред наведене опозиције, два глагола у српском језику улазе и у другу семантичку привативну опозицију — према обележју 'конкретна локализација објекта', при чему је овде маркирани члан опозиције глагол „бити“, који у функцији предиката у презенту увек тражи да у реченици постоји неки конкретни локализатор (исто и код предиката „налазити се“), док је глагол „има“ (и „постоји“) немаркиран у том погледу.

4.2.2. У реченицама за негативну локализацију српски језик намеће другачије опозиције за изражавање одговарајуће семантике.

4.2.2.1. Као што је јасно из претходног излагања (в. т. 3.1.), дошли смо до закључка да у негативним реченицама са глаголом „бити“ у перфекту (или другом којем облику, сем презента) опозиција између генитива и номинатива престаје да обавља дистинктивну службу при изражавању категорије „одређености“ — код одређеног ОЛ нема разлике, између два падежа у погледу њихове сигналне функције, уп.: „Девојке нису тамо биле“ са „Девојака није тамо било“, а код неодређеног ОЛ могућ је само генитив („Тамо није било девојака“). Једном речју, у реченицама са негативном локализацијом и са глаголом „бити“ номинатив је маркиран обележјем 'одређеност за ОЛ', а генитив је немаркиран с погледом на то обележје. Привативна опозиција у позитивним реченицама за локализацију објекта заснива се на супротном обележју — 'неодређеност за ОЛ' — и тамо је маркирани члан генитив (в. т. 4.2.1.1.).

4.2.2.2. Друга основна разлика између две врсте локализације објекта у српском језику јесте и уклањање партитивне семантике из у овом раду разматране семантичке области уколико се ради о негативним реченицама.

4.2.2.3. Трећа разлика између позитивне и негативне локализације у српском језику уочава се, као што смо показали, и на равни лексичко-морфолошке парадигме предиката у негативним реченицама са неодређеним ОЛ (код одређеног ОЛ је могућа синонимна употреба оба предиката у презенту — „бити“ са номинативом и „нема“ са генитивом, рецимо: „Твог брата нема у соби“, „Твој брат није у соби“). Реч је о парадигми отелотвореној облицима „не бити“ и „нема“, који се налазе у допунској дистрибуцији („нема“ је маркиран обележјем 'презент'), и недостатка такве „комбиноване“ парадигме у позитивним реченицама за локализацију неодређеног ОЛ, тако да тамо глаголи „бити“ и „имати“ ступају у привативну опозицију према истом обележју, тј. у њима се и глагол „бити“ може употребљавати у презенту, рецимо: „А на левој обали је (= има) једна овећа хумка“ (уп. у негативној реченици: „А на левој обали нема хумке“, али *„А на левој обали није хумка“).

4.2.2.4. Четврта разлика између позитивне и негативне локализације објекта у српском језику тиче се предиката „има“. Док се у позитивним реченицама тај глагол увек везује за неодређеност објекта Л (в. т. 4.2.1.1.), у негативним реченицама он се може везати како за неодређене тако и за одређене ОЛ (в. т. 3.2.1.). Једном речју, категорија одређености / неодређености за ОЛ је, код негативне локализације, лишена формалног средства за своје изражавање (ни генитив ту није везан само за одређеност!), тако да у тим случајевима сигналну улогу обавља искључиво лексичка семантика реченичних елемената.

И да закључимо истицањем и ове појединости: у српским реченицама за негативну локализацију престаје да се формално (тј. помоћу предиката „има“ и генитивног облика објекта Л) изражава категорија „одређеност / неодређеност“ за ОЛ, а категорија „партитивности“ је у њима лишена не само формалних средстава, већ и учешћа уопште у семантичкој структури тих реченица, чиме се одговарајућа семантичка област у српском језику сужава у поређењу са позитивном локализацијом, док се у бугарском језику, у истој семантичкој области (у негативним реченицама), користе опет формална средства, мада и различита од средстава у позитивној реченици, ради сигнализовања категорије „одређености“.

ИЗВОРИ ЈЕЗИЧКЕ ГРАЂЕ

- Иво Андрић, „На Дрини ћуприја“, „Сабрана дела“, ...
 М. Павић, „Хазарски речник“, ...
 И. Андрић, „Мост на Дрина“, ...
 М. Павић, „Хазарски речник“, ...
 Е. Станев, „В тиха вечер“, ...
 Е. Станев, „У тихо вече“, ...
 „Политика“ и „Базар“ из 1996.

БИБЛИОГРАФИЈА

- Арутюнова С., „Предложение и его смысл“, 1976.
 Нивић М, „О словенским егзистенцијално-локационим реченицама“, „Studia gramatyczne“, V, 1982.
 Корин А, „О синтакси егзистенцијалног *habere* (има) у српском језику“, „Научни састанак слависта у Вукове дане“, 26/2, 1997.
 Косеска-Тошева В. (1), „О значеним предикацији болгарског „има“, „Съпоставително езикознание“, 4-5/90.
 Косеска-Тошева В. (2), „Българско-полска съпоставителна граматика — Семантичната категория определеност / неопределеност“, 1990.
 Ницолова Р., „Екзистенцијалните изречения с глаголите *esse* и *habere* в български език в съпоставка с другите славянски езици“, „Съпоставително езикознание“, 4-5/90.
 Пенчев Й., „Строеж на българското изречение“, 1984.
 „Српски језик на крају века“, под уредништвом М. Радовановића, Београд, 1996.
 Тополинска З., „За обемот на номиналните фрази“, „Македонски јазик“, XIX, 1968.
 Korytkowska M., „Predykat *ima* wobec *sam* we współczesnym języku bulgarskim“, „Studia z filologii polskiej i słowiańskiej“, XIV, 1984.
 Osadnik W., „Klika uwag o kwantyfikacyjnym modelu opisu kategorii określoności / neokreśloności oraz o zdaniach egzystencjalnych w języku polskim i bulgarskim“, „Studia gramatyczne bulgarsko-polskie, II, Określoność / neokreśloność“, 1987.
 Piper P., „Jezik i prostor“, Beograd 1997.

S u m m a r y

Dimka Savedra

THE MEANING 'LOCALIZATION OF OBJECT' AND ITS EXPRESSION
IN SERBIAN AND BULGARIAN

This is a pioneering, corpus-based contrastive investigation of phenomena pertaining the expression of the 'object-localization' meaning in both Serbian and Bulgarian with issues of general linguistic interest.